

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY

Álmodó Fellini

élmény – ihlet – inspiráció

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY (1958) Budapest

Az egész úgy kezdődött, hogy megjelent Jézus Krisztus. Repült hosszan a háztetők fölött. Apai nagyszüleiméknél történt, ezer évvel ezelőtt, amikor a szűkebb családban még csak nekik volt tévéjük, mert apám és anyám úgy gondolták, ha érdeklí őket egy film, este átbálgatnak hozzájuk. Aznap barátokhoz, moziba vagy színházba mehettek, mert engem éjszakára a nagyszüleimnél hagytak. Éjszaka volt, az ágyból néztem, ahogy Krisztus kitárt karral repül Róma felett. Nem tudom, tudtam-e, ki ő, és talán azt sem tudtam, hogy Rómát látom, habár a császárok és pápák városáról lehetett már némi fogalmam, hiszen kívülről fújtam Boronkay római regéit, sűrűn lapozgattam Razin hadművészet-történetének első és a *Nagy Képes Világtörténet* rómaiakról szóló, gazdagon illusztrált harmadik kötetét. A kitárt karú Krisztus egy romos aquaeductus előtt repült, tetőterazon napozó nők pöttös bikinis fenekéi közt tűnt fel a ragyogó égen, suhant az épülő lakótelepek fölött, és közben zúgtak a harangok.

Nem éreztem, hogy valami lényeges történt akkor, pedig történt, hiszen az *Édes élet* kezdő képsorai egy életre az emlékezetembe vésődtek. Nem drámaian, nem tolakodóan, de kitörölhetetlenül. És bevésődött a film hangulata is. Az atmoszféra. A film azzal nyűgözött le – persze csak találgatok –, hogy tapinthatóan valóságos volt, ugyanakkor mesés. Pontos, felismerhető, mégis kétségtelenül hamis. Építkezések, peremvárosi utcák, grundok és lakásbelső, a csodalátó gyerekek körüli felhajtás, a temetés, egy fekete ló a márványárkádok alatt, öreg falak, málló vakolatok, kastélyok, éjszakai kertek, és az emberek, csodabogarak és torzalakok.

•

Sűrű köd. Kerítés dereng, néhány fa sötét törzse. Kapu nyikordul, öregember botorkál ki az utcára. Tanácstalanul tekint körbe. Minden, ami megszokott volt, amit ismerni vél, megváltozott, alakot váltott, ismeretlen és baljós lett. Mintha a másvilágon járna, a halál tornácán topogna. Boncsokos, fekete paripák közelednek. Sötét hintót húznak... A halál hintaja? Nem. Csak az ismerős konflis. Még nem telt ki az öreg ideje, élhet még, visszabotorkálhat a házba, ahonnan rövidnadrágos, kapucnis kisgyerek siet elő, hátán iskolatáska. Mozgása lelassul, lenyűgözve bámulja a mozdulatlan ködben kibontakozó új és rejtelmes világot. Minden, amit ismerni vél, ami megszokott volt, megváltozott. Minden, ami addig körülvette – a ház, amelyben lakik, a kerítés, amire ki tudja, hányszor mászott fel –, alakot váltott, egyszerre idegenné lett. Az utca, a kapu, a járda, a fák. Titkokat rejtenek. A köd elfedi a mindennapos látványt, de ezzel nem eltakar, hanem felfed valamit, ami bizonyára örökké jelen van, de csak kivételes pillanatokban tárul fel a szemünk előtt. A kisiú elindul a derengésben, lassan lépdél a bizonytalan jövő felé, aztán megtorpan, mert a ködből két hatalmas szarv és egy busa fej bontakozik ki. Ápisz, a szent bika vagy az áldozatára váró Minótauros, az élet labirintusának mélyére vetett, kétségbeesett szörnyeteg...

...látod magad, füttyöréssel, gyerek vagy, kisiskolás, ugyanúgy állsz szemtől szemben az alakot nem öltő rémmel, anyai nagyapádék kertje esti ködben úszik, a pöszmétebokrok ugrásra kész, kuporgó szörnyek, köztük húzódik az ösvény, sötét van, felhős az ég, a hold épp hogy pislákol, előtted a gémeskút árnya baljósan nyújtózik a sötétké égre, lent, ahol az ismerős kávanak kéne lenni, lebegő homály, formátlan fenyegetés, a kútban a fáraó lapul, Csönd-herceg vár...

Éjszaka. Az égen csillagok ragyognak. A tenger vize szuroksötéten fénylik. Kirándulóhajókon, ladi-kokban, csónakokban, halászbárkákon férfiak, asszonyok, gyermekek szundikálnak. A hajók olda-

lán csöndesen lotyog a víz. Ködkürt bódül valahol fenn az ég magasában, ahol a gigászi óceánjáró fényei összeolvadni látszanak a csillagragyogással. Az emberek felriadnak, kezüket nyújtják, ujjonganak, sikoltanak, aléltnak bámulják a csodát, az elérhetetlent, a talán nem is létezőt, önnön vágyképüket, letűnt és eljövendő birodalmak kísértetét...

...apádat látod, ahogy kisgyerekként bámulja a hídról az Eucharisztikus Kongresszus fényeit, a káprázatos egyházi pompát, a kivilágított főváros szívfájdítóan gyönyörű látképét, a Bazilika és az Országház csillogó kupoláját, a drágakövekkel kivert hidak ívét a villózó fényeket tükröző víz felett, látod García Márquez kísértethajóját, a *Halálcsillagot*, ahogy lomhán úszik az öbölben, fedélzetén táncoló hölgyekkel és szmokingos urakkal, látod a hajó fényeit, hallod tízmillió pohár koccanását, a keringő futamait és a jazzband dobjainak tompa buffogását, és látod a költőt, hajnalodik, de Héliosz tüzes szekere – ahogy a nagy retorikus mondaná – még nem hág a Kelet peremére, áll a költő hálósobája ablakában, bámulja a szegényes, elhagyott Logodi utcát, aztán felnéz az égre, és már nem azt látja, ami van, hanem valami mást lát, valami tiszta, fényes nagyszerűséget...

A ködben úszó utca és a gigászi utasszállító óceánjáró éjszakai megjelenése Fellini *Amarcord* című filmjéből való. Álomszerű képek sorjáznak más filmjeiben is: *8½*, *Róma*, *Júlia és a szellemek*, *Satyricon*. Minden Fellini-film álom. Álom a gyerekkorról, a fiatalságról, az alkotásról, a nőről, a városról... A saját gyerekkoráról meg az apádéról, és talán a tiedről is.

•

Az *Amarcordot* az Ugocsa moziban láttad először. Gimnazista voltál. Egy új Fellini-film esemény volt Pesten és Budán, a mozi dugig volt, üzerektől vettetek jegyet, az erkély második sorában, a jobb szélen ültetek. Tél volt, az emberek télikabátot, sálát viseltek. Valószínűleg tönkretettétek a körülöttetek ülők estéjét, „Ostoba tahók! Buta huligánok!” – gondolhatták azok a jóézésű, idős párok, akik előlről, hátulról, oldalról is folyton rátok püsszegték, és olyan szemrehányón néztek, hogy szinte megsajnáljátok őket. Orvos- és pedagógus-házaspárok lehettek, jól öltözöttek voltak, a korosabb férfiak akkoriban még kalapot, kucsmát hordtak, férjek és feleségek, művelt, tájékozott emberek, akik úgy ültek be Fellinire, Bergmanra, Antonionira, mint a művészet szentélyébe. Ti pedig dőltetek a röhögéstől, majd leestetek a székről, annyira élveztétek a filmet. Máig megmaradt benned az érzés, hogy milyen jó lenne csendben maradni, hogy ne tegyétek tönkre a szórakozásukat, ne rontsátok el az estéjüket, de nem volt mit tenni, mert hiába igyekeztetek, újra és újra kipukkant belőletek a nevetés.

A *Rómát* az Alkotás moziban láttad először. Ugyanazzal a baráttal. Ahogy véget ért a vetítés, szótlannul léptetek ki az Alkotás útra, és némán vágatok neki a városnak. Arra már nem emlékszel, hogy a Vérmezőn át merre mentetek, talán fel a Várba, onnan a Vízivárosba, vagy valamerre másfelé, igazából mindegy is, a lényeg az, hogy csak ballagtatok egymás mellett, nem beszélgettetek, mindkettőtöket szótlanná tett a film sűrűsége.

•

Amikor írni kezdtem, már nem élt. Ha vetítették, újra és újra megnéztem a filmjeit, aztán megkaptam különféle hordozókon is. Az *Amarcordot* egyszer régen, karácsonyra, anyám ajándékozta nekem. Írás közben ma is eszembe jutnak időnként a filmjei. Rosszul mondom, nem közben. Hanem ha elakadok, vagy ha nagyon is meglódul. Ha nem megy, vagy ha gyanúsán könnyen megy. Ha úgy érzem, ki kéne dobni a francba az egészet, mert amit csinálok, élettelen. Agyalás, üres szavak.

Egy gyönyörű nőtől kaptam egyszer egy gyönyörű könyvet. *Il libro dei sogni*. Az álmok könyve. Soha nem kutattam Fellini után. A filmjei érdekelték, nem az élete. Így azt sem tudtam, hogy a hatvanas évek eleje óta álomnaplót rajzolt és írt. Azt mondta, az álmait rögzítő füzetekben minden filmje benne van. Azt hiszem, a kulcs Jung. Jungnak köszönhetően kaptam meg Fellini tenyérnyi vastag, rajztábla méretű álmokkönyvét. Jung miatt, aki hetvenezer álmot próbált értelmezni, és akivel kapcsolatban ma már nem tudom felidézni, mit gondoltam róla, mielőtt az álmok miatt újra felfedeztem magamnak.

Az írás álmódás. A filmezés álmódás. Minden álmódás. Ami nem az, az rossz. A tudomány, a matematika, az építészet, a muzsika is álom.

1984. augusztus 20-án Fellini a perui születésű Carlos Castanedával álmódott, akit indián sámán tanítómestere misztikus-mágikus álmotázásokra röpített magával. Fellini úgy érezte, hogy lényé legtitkosabb és leghitelesebb része kapcsolódott álmában Castanedához. Álmódott a már halott Junggal is. Hol azzal a jóképű, magas, ötven-hatvan évesen is fiatalos és erőteljes férfival, aki saját kezével építette fel tóparti remetekastélyát, hol meg azzal a vénségesen vén, szinte vak professzorral, aki Jung sosem volt.

Sokat álmódott nőkkel, gondolom, mint minden férfi, és álmai feltűnően kis százalékban szexuális tartalmúak. (Azt olvasom egy tanulmányban, hogy a férfiak álmainak általában is meglepően kicsi, talán két-három százaléka szexuális tartalmú.) Fellini sokat álmódott óriásnőkkel. Hegynyi földanyákkal. Gigászi csöcsökkel, farokkal, hasakkal, combokkal. Kimagaslóan sokat álmódott a feleségével, Giuliettával, akinek álombeli alakja olykor összemosódott az anyjával.

•

Langyos eső. Nyárpelyhek kavargása. Hulló hó. Egy páva rekedt rikoltozása. Apai nagyanyád kertjének szilvafái. Öreg, göcsörtös szilvafák. Ma is érzed a fekete kéreg tapintását, a kéreg seibein bugygyanó illatos gyanta rugalmasságát. Muzsika. Bluesbreakers. Frank Zappa. Bartók. Vivaldi. Mozart. A flamenco. Nem a tánc, hanem az ének. Mindegy, hogy nő vagy férfi, a flamenco akkor ér valamit, ha az előadó a szívét tépi ki, ha úgy énekel, mintha kút mélyéről üvöltene, mintha a gyereket gyászolná, mintha a zsigereit szaggatná, a beleit ontaná elé. Ez csak akkor lehetséges, ha az előadásban, a műben – ahogy García Lorca vagy Manuel de Falla mondaná – ott a *duende*. Camaron de la Isla, Manolo Caracol, La Caita, José Mercé... Amikor először hallottad őket, helyettük szégyellted magad, a kitárulkozás ereje, őszintesége szinte megrémített, szerettél volna elbújni, elmenekülni a hangjuk elől. Pavarotti. Piaf. Muzsikás. Miles Davis. Picasso hideg túi a Szépművészeti Múzeum hátsó termében. Át a reneszánsz csarnok faragott itáliai kútvívái közt, aztán jobbra, el Rodin láthatatlan lándzsát markoló fiatal bronz férfiakja mellett, ott várnak a derékmagas, súlyosan barna pultvitrinek ferde üvegei alatt a metszetek, a karcok. Picasso labdán táncoló Pierrot-ja és Harlequinje. Fellini Augusztja és Fehér clownja. Dürer fametszetei, Cézanne, Gauguin... Váromok. Erdők. Havasi legelők. Az arany szemű fekete macska az egyiptomi kiállításban, aminek a kedvéért újra és újra visszajártál a múzeumba. Fák. Fák. Fák. Fák. Egy királyi platán Alcsúton, a magyar Habsburgok hajdani kertjében, cédrusok Selmeccen... MS mester. Szárnyasoltárok. Hieronymus Bosch. A gregorián... Egy nyolcszáz éves kolostor Tibetben... A tenger. A sivatag. A szerelem. A barátság. A Hortobágy. A nő. A gyerek. A gyerekek.

Ahogy múlik az idő, egyre kevésbé szeretem azt mondani valamire, hogy rossz. Nem tudom, lehet-e tudásom arról, hogy mi jó és mi rossz. Csak egyet tudok. Ha valami úgy hat rám, hogy megkönnyebbülök, akkor az a mű nekem jó. Nem arról beszélek, hogy felkavar-e, elgondolkodtat-e, hogy vidám vagy dühös leszek-e tőle, megkönnyezem-e, netán jót röhögök rajta. Nem erre gondolok. Hanem a békére. Hogy megnyugszom tőle. Derűssé, bizakodóvá tesz. Kedvem támad. Írni, dolgozni, élni.

Fellini ilyen.

